

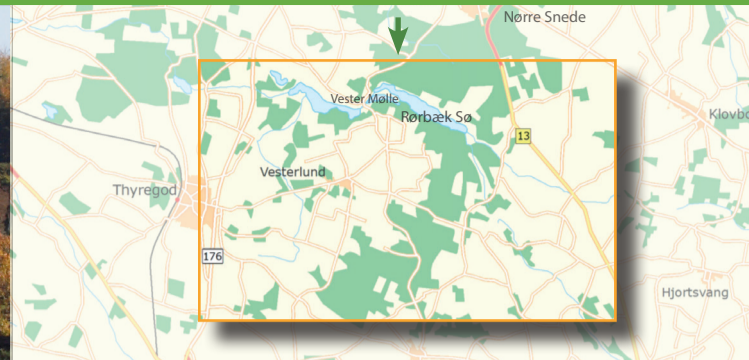

Rørbæk Sø

Tinnet Krat – Gudenåens og Skjernåens Kilder

Græssende køer på overdrev og hede. Foto: Jesper Secher Olesen

Gul rute nr. 2 på vej ind over Fårebanke.

Vandskel og højderyg

I Midtjylland, på Den Jyske Højderyg, udspringer Danmarks to største åer, Gudenåen og Skjernåen, med kun få hundrede meters afstand og løber i hver sin retning mod havet. Samme sted krydser Hærvejen ådalen, hvor den gennem årtusinder har været Jyllands hovedvej nr. 1. Egekrattene vokser overalt i landskabet, og området er fyldt med spændende kulturhistorie indrammet af smuk og afvekslende natur.

Søerne i en tunnelad

De tre langsøer **Rørbæk Sø**, **Nedersø** og **Kulsø** ligger som perler på en snor i tunneldalen, som blev skabt, da isen smeltede

under sidste istid. Store isolerede isblokke har ligget tilbage i dalbunden og hindret smeltevandet i at afleje materiale i de huller, der i dag er langsøerne. To store banker, Kældebanke og Fårebanke, strækker sig ud fra søens vestende. Her har været revner i isen, hvor smeltevandet har aflejet grus, sand og ler. Efter isblokkens bortsmeltning lå materialet fra sprækkerne tilbage som øer i søen.

Hærvejen emmer af historie

Mellem Hundshoved og Øster Nykirke ligger en af Hærvejens mest oprindelige strækninger. Det gruslagte Hærvejsspor, som her er fredet for asfaltering,

slynger sig mellem bakker og dale forbi gravhøje og tidligere vejspor, der mange steder ligger som hulveje langs den nuværende grusvej. De mange spor fortæller om den betydelige færdsel, der var netop her ved vandskellet på Den Jyske Højderyg. Oksekærrer og hestevogne har gennem århundreder slidt sig ned i den sandede jord. I fredstider drev studedriverne deres kvæg mod Sønderjylland, og i krigstider var det især soldater, der brugte Hærvejen, mens vejen var en vigtig pilgrimsroute i middelalderen. Studedriverne havde husly for natten ved den gamle hærvejskro Koutrupgård, der for længst er ophørt med at være

Hærvejskro og i dag huser Naturcenter Koutrupgård.

Danmarks største egekrat

Egekrattene præger landskabet i kildeområdet. Tinnet Krat er det mest kendte, og sammen med en række små og større egekrat er det Danmarks største egekratområde. Nogle af krattene er rene troldekskove med krogede og forkrøblede stammer. Det kan du især opleve i Tinnet og Kollemorten Krat. Egekrattene er rester af den oprindelige midtjyske skov. Århundreders hugst gjorde det af med alle andre arter end eg. Skovhugsten foregik ved stævning – man fældede træet og lod det skyde igen fra stubbene.

Hugsten, kreatureres nedbidning af træerne, vestenvinden og de dårlige jordbundsforhold er i skøn forening årsag til den karakteristiske krøblede vækst. Egekrattene er på den måde levende kulturminde. De har også en særlig plantevækst, som trives i den lysåbne underskov. Bl.a. vokser der masser af blåbær mellem egetræerne.

Fredning, naturskov og pleje

Næsten hele området omkring Rørbæk Sø, kilderne og Hærvejsstræget er beskyttet ved fredninger, og store arealer er opkøbt af staten. Derfor er området i dag gennemvævet af attraktive vandreture, i alt 49 km

afmærkede stier. Der gøres også en særlig indsats for at bevare de gamle egekrat og de åbne landskaber. Selvsåede nåletræer spredt sig ind i egekrattene, og plukhugst, stævningsskifte og kreaturgræsning er i dag ophørt. Derfor kræver det pleje at bevare egekrattene. Fredningen forpligter både kommunerne og staten til at pleje egebevoksningerne og holde landskabet åbent. Det sker ved at fælde bl.a. nåletræer, birk og gyvel og ved at genindføre de tidligere driftsformer: stævningsskifte og græsningsskov. Dele af Koutrup Skov og Kollemorten Krat er udpeget som naturskov og skal ligge urørt hen – fri for menneskers indgriben.

Rørbækgård
1400-tallets Rørbækgård lå på Kældebanke. Gården nedbrændte under svenskekrigene og er siden flyttet ind på fast grund til dens nuværende placering syd for søen. Kampestenskælderen står dog stadig tilbage og har givet navn til banken.

Vandkraft

Flere mølleanlæg har udnyttet vandkraften i den øvre del af Skjern Å og Gudenåen. De fleste møller er i dag nedlagt, og sporene næsten væk, men navne afslører, hvor de har ligget – Stampe Mølle, Hammer Mølle, Egholm Mølle fx.

Margrethediget. Illustration: Jens Frimer

Et af landets første badelande

På engen, hvor Gudenåen har sit udspring, stikker gamle betonfundamenter op gennem græsset. Det er resterne af et badeanlæg fra 1930'erne, der udnyttede det friske kildevand. En hævert pumpede kildevandet op til bassinerne. Det fortælles, at der blev skiftet vand op til tre gange i sæsonen, og at der kunne være flere hundrede gæster på varme sommerdage. Badelandet var således en stor attraktion, men måtte lukke efter en badeulykke kort efter Anden Verdenskrig.

Forsidefoto: Jesper S. Olesen. Udgivet af Naturstyrelsen Trekantsområdet og Vejle, Hedensted og Ikast-Brande kommuner juni 2011. Genoptrykt maj 2019.

Midt i vandskellet og kun få hundrede meter til Skjernåens og Gudenåens udløb (vandretur nr. 8)

Badeanlægget ved Gudenåens kilder. Foto: Gert H. Rasmussen

Badeanlægget, som det så ud i 1930'erne.

Udsigt over Rørbæk Sø. Foto: Morten D.D.

NATUR · MILJØ · KULTUR

Margrethediget

Omtrent midt i Jylland ligger resterne af en vold fra jernalderen, der er mere end 300 meter lang. Den ligger på strækningen mellem Trilbjerg i øst og det markante Tranebjerg i vest. Spærringen er rettet mod syd og var oprindeligt en vold med en ca. 10 meter dyb voldgrav foran. Volden var mindst halvanden meter høj, og der har formentlig været opført en træpalisade på dens top. Tilsammen har vold og voldgrav udgjort en meget markant spærring. Befæstningsanlægget har spærret den vigtigste naturlige færdselsroute op gennem Jylland på det smalle landstykke mellem Jyllands største åsystemer, Gudenåen og Skjern Å. Anlægget er nok fra omkring år 200 efter Kristi fødsel og måske opkaldt efter Erik Klippings mor, Margrethe Sprænghest.

Sankt Peders Kilde

Lidt øst for Øster Nykirke springer en kilde, der – ligesom kirken – er indviet til Skt. Peder. Belliggenheden ved Hærvejen har præget både kildens og kirkens historie. Pilgrimme har søgt helligkilden for dens helbredende kræfter, og vejfarne har sammen med sognets egne børn i stort tal styrket sig ved kildens vand og et gudsord i kirken. Fund af brolægning og potteskår fra jernalderen viser, at kilden har været søgt langt tilbage i tiden. I dag er det engang så frodige kildevæld drænet væk, og tilbage er blot en lille brønd med stillestående vand.

Bloomster og kronvildt

Egekrat og egehøjskov, tørre og fugtige heder, enge, overdrev og moser med søer og rislende bække gør området til et eld-

rado for planter og dyr. I egekrattene vokser alm. kohvede, liljekonval, majblomst, skovstjerne og krat-fladbælg. På de tørre hedeskrænter lyser de gulblomstre guldblomme, lav skorzoner, gyldenris og perikon op mellem hedelyng, revling og enebuske. I de fugtige, næringsfattige hedemoser vokser plettet gøgeurt, pors og den kødædende soldug, mens ådalens mere artsrige og fugtige kær har arter som majgøgeurt, trævelekroner og hjertegræs. I skov og krat lever en fast bestand af rådyr og kronvildt.

Fugle

På overdrevene lever den rødryggede tornskade. Den bruger de tornede buske til sin fangst af flyvende insekter. Insekter, som ikke bliver spist med det samme, spidder den på buske-

nes torne. Så sidder maden på nål og kan hentes, når sulten melder sig igen. Også bynkefuglen kan du se på overdrevene og andre åbne og udyrkede arealer. Dobbeltekkasin, isfugl, sortspætte, misteldrossel og ravn yngler i området. Ved sø og vandløb kan du uden for yngletiden være heldig at se fiskeørn og vandstær. I efterårs- og vintermånederne kan du se mange forskellige svømme- og dykkænder på Rørbæk Sø.

Vandsalamander og løgfrø

Begge paddearter er i stærk tilbagegang, men de lever stadig i nogle af vandhullerne i området. Der er gjort en særlig indsats for at forbedre levevilkårene for dem, fx ved at oprensning og udgrave nye vandhuller og udsætte løgfrøhaletudser.

Vandmiljøet i Rørbæk Sø

Rørbæk Sø ligger øverst i vandsystemet. Vandkvaliteten i søen er derfor afgørende for vandmiljøet i søerne, der ligger nedenfor, Nedersø og Kulsø. Med naturarealer som nabo har Rørbæk Sø de bedste forudsætninger for at have et rigtigt godt miljø med rent og klart vand, og sådan var det også indtil 1960. Herefter kom en række år, hvor dambrug forurenede søen med næringsstoffer, og store algeopblomstringer farvede vandet grønt om sommeren.

På vej til en klarvandet sø

En mangeårig indsats for at få søen på fode igen er nu begyndt at vise resultater. Vandet er blevet mere klart, og vandplanter er igen begyndt at vokse på søens bund. Der er opfisket ca. 111

tons fisk, primært skaller, men også brasener, af Rørbæk Sø i perioden fra 1994 og frem til i dag. Samtidig er dambrugene opkøbt og nedlagt. Vejle og Ikast-Brande kommuner arbejder stadig på at forbedre søens vandkvalitet og opfisker fortsat skaller og brasen i december-marts måned for at holde bestanden af skidtfisk nede.

Hvorfor opfiske skidtfisk?

Skaller og brasener spiser de smådyr, der lever af alger. Ingen spiser derfor algerne, som får frit spil. Opfiskningen af de store mængder af skaller og brasener hjælper derfor med at forbedre søens naturlige balance.

Dukatsommerfugl

Gulblomme

Pribladet penkon

Rødrygget tornskade

Bynkefugl

Naturoplevelser og friluftsliv
Med et stort sammenhængende net af afmærkede stier, i alt 49 km og 12 forskellige ruter, og tilhørende p-pladser og opholdsarealer byder området på rigtigt gode muligheder for udflugter i kildeområdet og rundt om Rørbæk Sø.

Naturskole og besøgscenter

Centralt i området ligger Naturcenter Koutrupgård. På Koutrupgård er der også tjenestebolig, p-plads, offentlige toiletter, primitiv overnatningsplads, lejrplads med sheltere samt en bål- og aktivitetsplads.

På sydsiden af Rørbæk Sø ligger Ballesbækgård – et besøgscenter med madpakkehus, grillhytte, borde og bænke samt bålpladser. Her er også handicap toilet og handicapvenlig natursti. Som nabo hertil ligger en shelterplads, som kan bookes af skoler, spejdere og andre grupper. Naturstyrelsen Trekantsområdet ejer og driver Koutrupgård og Ballesbækgård.

Mere information på udinaturen.dk og naturstyrelsen.dk samt tlf. 72 54 35 85.

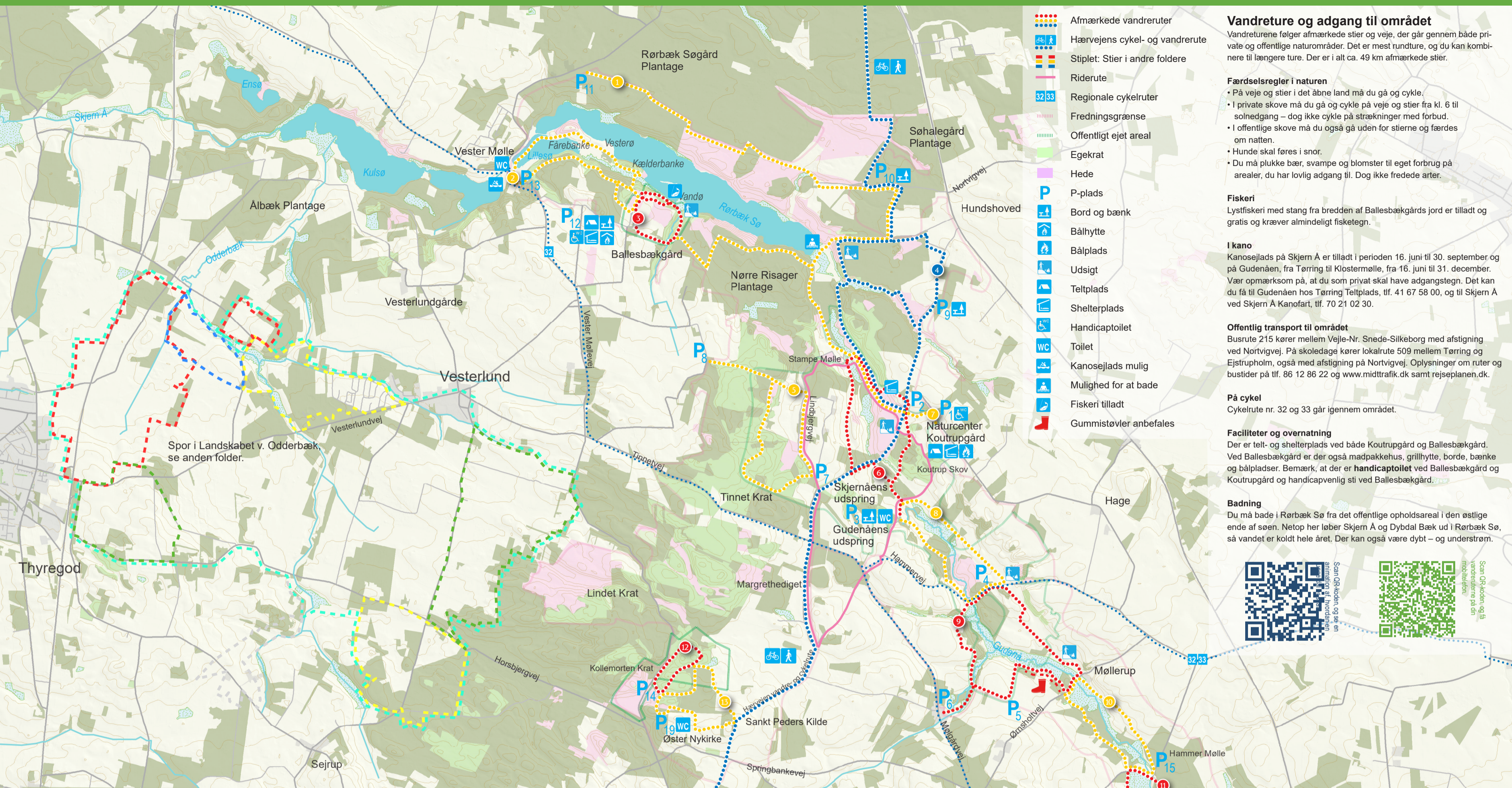
Miljø- og Fødevarerministeriet
Naturstyrelsen

Ikast-Brande Kommune

Få overblik over dine muligheder for et aktivt friluftsliv, vandreruter og overnatning i det fri m.m. i Vejleområdet, og download turfoldere på www.vejle.dk eller visitvejle.dk. For booking af sheltere, se udeliv.vejle.dk og udinaturen.dk, og for naturvejledning, se okolariat.dk.

Yderligere oplysninger ved kommunerne:
Vejle, tlf. 76 81 22 30
Hedensted, tlf. 79 75 50 00
Ikast-Brande, tlf. 99 60 40 00

- Afmærkede vandreruter
- Hærvejens cykel- og vandrerute
- Stiplet: Stier i andre foldere
- Riderute
- Regionale cykelruter
- Fredningsgrænse
- Offentligt ejet areal
- Egekrat
- Hede
- P-plads
- Bord og bænk
- Bålhytte
- Bålplads
- Udsigt
- Teltplads
- Shelterplads
- Handicaptoliet
- Toilet
- Kanosejlads mulig
- Mulighed for at bade
- Fiskeri tilladt
- Gummistøvler anbefales

Vandreture og adgang til området

Vandreturene følger afmærkede stier og veje, der går gennem både private og offentlige naturområder. Det er mest rundture, og du kan kombinere til længere ture. Der er i alt ca. 49 km afmærkede stier.

Færdselsregler i naturen

- På veje og stier i det åbne land må du gå og cykle.
- I private skove må du gå og cykle på veje og stier fra kl. 6 til solnedgang – dog ikke cykle på strækninger med forbud.
- I offentlige skove må du også gå uden for stierne og færdes om natten.
- Hunde skal føres i snor.
- Du må plukke bær, svampe og blomster til eget forbrug på arealer, du har lovlig adgang til. Dog ikke fredede arter.

Fiskeri

Lystfiskeri med stang fra bredden af Ballesbækgårds jord er tilladt og gratis og kræver almindeligt fisketegn.

I kano

Kanosejlads på Skjern A er tilladt i perioden 16. juni til 30. september og på Gudenåen, fra Tørring til Klostermølle, fra 16. juni til 31. december. Vær opmærksom på, at du som privat skal have adgangstegn. Det kan du få til Gudenåen hos Tørring Teltplads, tlf. 41 67 58 00, og til Skjern A ved Skjern A Kanofart, tlf. 70 21 02 30.

Offentlig transport til området

Busrute 215 kører mellem Vejle-Nr. Sneede-Silkeborg med afstigning ved Nortvigvej. På skoledage kører lokalrute 509 mellem Tørring og Ejstrupholm, også med afstigning på Nortvigvej. Oplysninger om ruter og busstider på tlf. 86 12 86 22 og www.midtrafik.dk samt rejseplanen.dk.

På cykel

Cykelrute nr. 32 og 33 går igennem området.

Faciliteter og overnatning

Der er telt- og shelterplads ved både Koutrupgård og Ballesbækgård. Ved Ballesbækgård er der også madpakkehus, grillhytte, borde, bænke og bålpladser. Bemærk, at der er **handicaptoliet** ved Ballesbækgård og Koutrupgård og handicapvenlig sti ved Ballesbækgård.

Badning

Du må bade i Rørbæk Sø fra det offentlige opholdsareal i den østlige ende af søen. Netop her løber Skjern A og Dybdal Bæk ud i Rørbæk Sø, så vandet er koldt hele året. Der kan også være dybt – og understrøm.

Scan QR-koden og se en digital udgave af folderen

Scan QR-koden og få vandreturene på din mobiltelefon

1 Rørbæk Søgård Plantage

P₁₁-koordinat.
55° 56' 31,1" N 9° 21' 9,8" E.
En tur på ca. 4 km hver vej.
Følger skovveje gennem plantage og lyngklædte overdrev med store enebærbuske. Turen går bl.a. forbi nedkastningspladsen 'Yvonne' fra Anden Verdens Krig. I kombination med gul rute syd for søen bliver turen ca. 11 km.

skrånter med egetræer langs Ballesbæks snoede løb. Langs bredden af Rørbæk Sø er flotte udsigter over søen og Vandø og Kælderbanke. Ballesbækgård er købt af staten i 1965 og indrettet som besøgscenter med landskabsudstilling, toiletter og opholdsarealer med bål- og grillplads.

2 Kælderbanke, Fårebanke og Rørbæk Skov

P₃-koordinat.
55° 55' 55,9" N 9° 20' 27,7" E.
Rundtur på ca. 4 km/1½ time ud over bankerne i vestenden af Rørbæk Sø, hvor Fårebanke rejser sig højt over søen og byder på flotte udsigter. En del af ruten følger skrånterne på sydsiden af søen og går bl.a. gennem Rørbæk Skov.

4 **Dybdal og Skjern Adal**
P₉-koordinat.
55° 55' 17,5" N 9° 24' 20,1" E.
En krævende rundtur på ca. 3,5 km/1½ time ad en trampesti gennem kuperede dallandskaber med egekrat og lyngklædte overdrev. Stien følger både dalbunden og toppen af de stejle dalskråninger. På turen møder du en flot udsigt over Rørbæk Sø. Turen er ikke egnet for gangbesværede og barnevogne.

3 Ballesbækgård

P₁₂-koordinat.
Rørbækvej 5, 7323 Give.
En rundtur på ca. 2 km/½ time. Turen krydser hede og overdrev og følger stejle

5 Tinnet Krat

P₇-koordinat.
55° 54' 23,1" N 9° 23' 11,1" E.
En tur på ca. 3 km/1 time rundt i Tinnet Krat. Du går på små stier og skovveje gennem egekrattet og forbi åbne græsningsområder. Her vokser blåbær og mange lav- og plantearter, som trives i den lysåbne skov.

6 Kildeområdet

P₃-koordinat.
55° 54' 10,9" N 9° 23' 56,6" E.
En rundtur på ca. 4 km/1 time. Turen går forbi Gudenåens og Skjernåens udspring, der ligger få hundrede meter fra hinanden. Hærvejen krydser Skjernåens spæde begyndelse, og turen følger Skjernåalen gennem egekrat, overdrev og hedestækninger med lyng, revling og tyttebær. Turen går gennem Koutrup Skov, der er udlagt som naturskov, og undervejs passerer du flere gravhøje og den idylliske Stampe Mølle.

7 Skjern Å/Rørbæk Sø

P₁-koordinat.
Koutrupvej 17, 7160.
Turen forbinder Naturcenter Koutrupgård og Ballesbækgård. En tur på 6,5 km hver vej/i alt ca. 3½ time frem og tilbage. Turen er afvekslende med flotte udsigter over Rørbæk Sø. Du går igennem egehøjskov, egekrat, gammel nåleskov, heder og overdrev. I Skjernåalen kommer du igennem ellesump og pilekrat. På vejen gennem Nørre Risager Plantage er der mange forskellige nåletræsarter – bl.a. skarpydegran, douglas og taks. På skrånterne langs søen vokser gamle enebær.

8 Gudenåens udspring

P₃-koordinat.
55° 54' 10,9" N 9° 23' 56,6" E.
Tur på ca. 3,5 km/1 time langs Gudenåens spæde begyndelse. Tæt på udspringet er resterne af et badeanlæg fra 1930'erne. Turen går ad snoede skovstier over små bække, forbi kildevæld og flere steder

med flot udsigt over Gudenå-dalen. Øst for åen følger du den gamle møllevej mellem Hammer Mølle og Koutrup. En række 'falske' bakker omgiver dalen. De er dannet under sidste istid af smeltevandets erosion af det omliggende terræn. Den mest markante er Tøvtløsbanke, som også er et godt udsigtspunkt.

10 Møllerup

P₁₅-koordinat.
55° 52' 50,2" N 9° 26' 24,1" E.
En tur på ca. 3 km/¾ time, der

går ad den gamle møllevej langs ådalen og følger vejen over mølledæmningen ved Hammer Mølle. På vestsiden af åen går du på kanten af en plesump, en granplantage og et lyngbevokset egekrat. Undervejs er der flotte udsigter over den pilebevoksede ådal.

11 Hammer Mølle

P₁₆-koordinat.
55° 52' 30,5" N 9° 26' 51,1" E.
En krævende rundtur på ca. 4,5 km/1½ time i kuperet terræn. Du kommer forbi Hammer Mølle og går på både kanten af ådalen og dalbunden. En del af stien ligger på en hylde mellem dalbund og agermark, som er dannet af bortgravet overjord fra brunkulsgrovn. Der er flotte udsigter over Gudenå-dalen. Forlæng evt. turen med 3 km frem og tilbage til Egholm Mølle, hvor stien går langs den afvandede Haugstrup Sø.

12 Kollemorten Krat

P₁₄-koordinat.
55° 53' 16,9" N 9° 21' 38,4" E.
En tur på ca. 1,5 km rundt i det meget kuperede Kollemorten Krat gennem støvnet egekrat og almindelig egehøjskov.

13 Øster Nykirke

P₁₉-koordinat.
Hærvejen 309, 7323 Give.
Rundtur på 5 km/1 time. Med start ved Øster Nykirke og Skt. Peders Kilde går turen langs skovbryn, småsøer og marker, over lyng- og egeklædte bakker og gennem Kollemorten Krat.

15 Riderute Gudenåens Udspring

Her finder du en afmærket riderute på ca. 7 km der følger grusveje og går gennem naturskønne arealer. En stor del af turen ligger i fredningen ved Gudenåens og Skjernåens kilder. Turen er for alle. Parkering med hestetralier er mulig på Peters Plads, Hærvejen 314, 7173 Vonge. Der er mulighed for overnatning med hest på shelterpladsen ved Koutrupgård.